

УДК 378.147.111.025

ФЕНОМЕН АДАПТАЦІЇ СТУДЕНТІВ У ПРОЦЕСІ ПЕРЕХОДУ ЗІ ШКОЛИ У ВИЩІЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД

Ніна Лозинська

*Львівський національний університет імені Івана Франка
вул. Туган-Баранського, 7, 79005 Львів, Україна*

З'ясовано, що труднощі студента-першокурсника на початковому етапі адаптації різноманітні. Вони зумовлені тим, що у першокурсників домінують ті уявлення про вищу школу, які вони отримали у середній школі.

Ключові слова: колектив, первісний колектив, студентство, першокурсник, початкова адаптація, суперечність, школа.

Постановка проблеми. У вищих навчальних закладах здебільшого навчаються юнаки та дівчата віком 18–25 років. Тому одним з головних завдань педагогіки та психології вищої школи є вивчення особливостей студентської молоді, її адаптації у процесі переходу зі школи у вищі навчальні заклади.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз літературних джерел засвідчує, що проблему адаптації у педагогічній науці досліджували в різних напрямках: С. Я. Батишев, А. П. Беллева, М. Е. Бородіна, Г. І. Гмзрман, І. Д. Клочков, Е. Е. Предтеченский та інші розглядали адаптацію працюючих у первинних колективах; О. П. Апостолов, В. О. Васильєв, Т. І. Заславська вивчали вплив соціально-педагогічної адаптації на закріплення випускника на постійному місці навчання, праці, М. Б. Коган, С. О. Косилов, А. О. Леонов, Е. О. Мімран досліджували вплив медико-біологічних чинників на фізіологічну адаптацію студентів, Г. О. Андреева, І. С. Гіган, В. І. Войтко, П. А. Гончарук розглядали соціально-психологічні аспекти адаптації.

Водночас зазначимо, що, незважаючи на вагомі результати досліджень, поза увагою дослідників залишаються важливі аспекти адаптації студентів у процесі переходу зі школи у вищий навчальний заклад.

Мета нашого дослідження – адаптацію студентів у вищих навчальних закладах розглянути як комплексну проблему, виділяючи в ній різні рівні і ланки, кожна з яких має специфічні механізми, зумовлені рівнем розвитку студента, групи, колективу.

Головні завдання:

- визначити здатність суб'єкта виконувати потрібну діяльність;

- розглянути формування здатності суб'єкта виконувати будь-яку діяльність;
- з'ясувати три шляхи залучення суб'єкта: стимулювання, переконання, примушування.

Виклад основного матеріалу. У визначенні студентства розглядають два погляди. Одні вчені стверджують, що у студентському віці у юнаків та дівчат розвиваються лише ті тенденції, які закладені у старшому шкільному віці. Отже, студентство не є особливим етапом у розвитку людини. Представники іншого погляду зачисляють студентство до категорії дорослих людей, яких педагоги та психологи не диференціюють. В аргументах обох поглядів є частина істини. Але це не дає підстав не вивчати студентський вік як самостійний та важливий етап у розвитку людини.

Студентство – частина дорослого населення, яка об'єднується поняттям “молодь”, виховання якої є обов'язком педагогів вищої школи. Студентська діяльність – це нова форма суспільної практики. Усі проблеми, що виникали перед старшими школярами як суто теоретичні та віддалені, стають для студентів проблемами практичними. Перехід від старшого шкільного віку до вузівського супроводжується труднощами, часто зміною звичних умов життя.

Уже в старшому шкільному віці в значній частині юнаків та дівчат формуються інтереси в різноманітних галузях знань. Після вступу до вищого навчального закладу в молодих людей відбувається, з одного боку, процес звуження інтересів щодо їх професіоналізації, з іншого, досить різноманітне розширення інтересів у обраній галузі знань. Якщо школяр вступає до гуманітарного вищого навчального закладу, то звужуються інтереси технічних наук, і навпаки.

Навчання у вищому навчальному закладі – період найбільш інтенсивного розквіту інтелектуальних та моральних сил людини. К. Д. Ушинський називав вік від 16 до 22–23 років найбільш вирішальним періодом у житті людини. Він писав: “Саме тут завершується період утворення окремих уявлень, і якщо не всі вони, то значна частина їх групується в одну мережу, достатнього простору, щоб надати рішучу перевагу тому чи іншому напрямку думок людини та її характеру. Важливо, щоб матеріал, який в цей час впливають в душу юнакам був доброї якості”.

До вступу до вищого навчального закладу більшість юнаків та дівчат досягають фізичної зрілості. Однак психічний розвиток особистості продовжується. Процес розвитку особистості проходить низку послідовних стадій, кожна з яких характеризується своїми рисами, структурою психічної діяльності, особливостями зв'язків психічних процесів та рис особистостей, її взаємин з довкіллям. Наступна стадія готується попередньо і переходить у

нову, більш високу, з характерними для неї особливостями мотиваційної, операційної та змістової сторін психічної діяльності у їх взаємозв'язку.

У школі навчання – дозоване засвоєння навчального матеріалу на кожний урок; у вищому навчальному закладі – навчальний процес, що має науково-пошуковий, творчий характер, пов'язаний з глибоким самостійним засвоєнням знань, дозованих не на урок, а на семестр, пов'язаний з опануванням нових вузівських методів роботи. У школі – щоденний контроль, перевірка поточної успішності, у вищому навчальному закладі – подання нового матеріалу, перевірка його засвоєння поділена на тривалі проміжки. Великий обсяг роботи у вищому навчальному закладі іноді здається першокурсникам нездійсненим, а відсутність щоденного контролю за їхньою роботою призводить до того, що вільний час порівняно зі школою першокурсникам здається безмежним.

Одним з недоліків роботи загальноосвітньої школи є слабка підготовка випускників до навчання у вищій школі. Йдеться не про якість та кількість здобутих у школі знань, а про підготовленість випускників до організації, методів навчання у вищому навчальному закладі. Середні школи, ліцеї, гімназії шукають шляхи ліквідації цього недоліку. У старших класах широко впроваджуються лекції, пишуться реферати, конспектуються першоджерела, організовується самостійна робота над книгою, проводяться семінарські заняття, вводиться залікова система оцінення знань учнів тощо. Водночас досвід свідчить, що студенти перших курсів не вміють правильно організувати свою працю в нових для них вузівських умовах, не підготовлені до нових вимог, методів роботи. Незадовільна робота першокурсника виявляється у відсутності чіткого режиму роботи, системи, заданого ритму і темпів роботи, послідовності й систематичності, у невмінні правильно відмежовувати працю і відпочинок, активно відпочивати, у незнанні вузівських методів самостійної роботи.

Середня кількість годин самостійної роботи коливається між січнем та лютим 8-9 годин на добу, а вереснем-груднем – 1-2 години на добу. Поривчастість, штурм у період сесії зумовлюють велике напруження, яке змінюється тривалим періодом бездіяльності.

Наступна суперечність, що гальмує необхідну перебудову, виявляється у невідповідності в багатьох першокурсників фізичної та громадської зрілості. Осмислення своєї фізичної зрілості, новий статус у суспільстві (вступ до вищого начального закладу, одержання студентського квитка, залікової книжки, стипендії, перехід до самостійного життя в гуртожитку, виборчі права, законодавче право укладати шлюб) переконує вчорашнього школяра у тому, що він – самостійна людина.

Безумовно, до повноліття людина поступово набуває того ступеня фізичної, громадської, психічної зрілості, який робить її здатною до

самостійного трудового життя та діяльності. Однак ступінь цієї зрілості різний у студентів молодших курсів. Помилково було б вважати, що до закінчення школи юнаки і дівчата стають цілком самостійними, морально зрілими людьми, які вміють самостійно жити, приймати правильні рішення.

Студентство – найкультурніша частина молоді в усіх країнах, яка є важливим джерелом відтворення інтелігенції.

У наш час в науковій літературі ще немає повного визначення поняття “студентство”, як і немає одностайності щодо тлумачення характеру і специфіки праці студентства. Проте є великий інтерес до цієї соціальної групи, який, передусім, пояснюється необхідністю підвищення якості підготовки спеціалістів для країни, що розбудовується.

Необхідна ще більш спрямована робота у вищій школі з формування переконань студентів щодо перетворення цих переконань у правильні вчинки та дії. Під час вступу до вищого навчального закладу особистість продовжує формуватися під впливом нового стану, який вона посідає у суспільстві порівняно зі школою, нового колективу, оточення, умов, вимог. Розширюється коло взаємин студентів з іншими людьми. У школі – клас, у вищому навчальному закладі – курс, група, де інші стосунки, суспільні функції, вікові категорії. У школі основне середовище – однолітки, у вищому навчальному закладі на одному і тому ж курсі навчаються люди різного віку (юнацького (до 21 року), зрілого віку (до 35 років), життєвого досвіду, знань, сімейного стану та ін.

Новий студентський колектив, новий характер навчання, самостійність та активність, що зростають, мають вирішальний вплив на формування та розвиток особистості порівняно зі шкільним віком, змінюються і мотиви діяльності студентства. Навчання набуває професійної спрямованості, конкретною змісту, тому що здобуття знань, умінь, розвиток здібностей стає важливою умовою професійної спрямованості. Перехід зі школи у вищий навчальний заклад – складний етап. Набуття нових знань, умінь, інший режим, стиль та методи роботи, нове середовище, нові незвичні умови – все це сприяє становленню нових умовних рефлексів, нового динамічного стереотипу. Цей перехід відбувається індивідуально, іноді з надзвичайним напруженням нервової системи. Студентові, який прийшов у вищий заклад одразу після школи, набагато легше перебудуватись, ніж дорослій людині, яка звикла на виробництві, в армії до іншого режиму, інших умов. Пояснити це можна значною схожістю умов життя школи та вищого навчального закладу, ніж вищого навчального закладу та виробництва, меншою зміною динамічного стереотипу. Зміна стереотипу необхідна, вона зумовлена новими для студента умовами. Проте за відповідної підготовки сім'єю, школою до нових вузівських методів навчання, нового режиму, нових умов, наукової організації праці студентів у вищому навчальному закладі цей перехід від

шкільного життя до вузівського може відбуватися більш м'яко, без зайвого напруження, значно швидше та ефективніше. Якщо суперечності між знаннями, рівнем розвитку вчорашнього школяра та вузівськими вимогами є діалектичними, що спонукають студентів до знань, до подолання труднощів, то суперечності між новими умовами та невідповідністю до них студентів, між фізичною та громадською зрілістю, є формально логічними, які ускладнюють і так складний процес переходу зі школи у вищий навчальний заклад.

Студенти молодших курсів різні за віком, розвитком, досвідом, індивідуальними особливостями. Керувати процесом формування майбутніх спеціалістів без знання та взяття до уваги їхніх особливостей неможливо. Слід вважати, що і до виховання студентів прийнятне золоте правило К. Д. Ушинського, яке твердить, що, якщо ви хочете виховати людину у всіх відношеннях, то ви повинні вивчити її у всіх відношеннях. На молодших курсах навчаються студенти, які вже досягли фізичної зрілості, а також ті, які ще не досягли її. Загальним для тих та інших є трудове самовизначення, зроблений вибір професії, спільна трудова діяльність – навчання, а також нове становище у суспільстві, спільні професійні інтереси. Розвиток студентів молодших курсів відбувається під впливом цих змін, нових умов. Характер навчання має важливий вплив на формування особистості. Новий зміст навчання, методи роботи у вищому навчальному закладі вимагають самостійності, активності особистості, здатності до узагальнення, абстракції, творчості, їхні пізнавальні інтереси набувають професійної спрямованості, більш стійкого характеру. Інтенсивно розвивається увага, довільна спостережливість, збільшується значення абстрагованого, словесно-логічного, навмисного запам'ятовування. Розумова діяльність набуває вищого рівня узагальнення та абстрагування, що є необхідною передумовою формування теоретичного мислення. Для студентів характерна схильність філософського підходу до явищ життя, критичність мислення. Прагнення заперечувати авторитети, визначені правила, все реформувати пояснюється прагненням молоді до ідеального у своїх переконаннях.

Вплив навчання та виховання й у вищій школі опосередковується внутрішніми чинниками, наприклад, властивостями нервової системи. Було б неправильно вважати, що з віком внутрішні умови розвитку особистості стають більш сприятливими. У студентському віці розумова активність має вибіркового характеру і більш тісно пов'язана зі змістовими професійними спрямуваннями особистості.

Юнацький вік – період кипучої енергії, прагнень, ентузіазму, романтики. Саме в цьому віці розвиваються моральні та інтелектуальні сили людини, продовжується формування духовного обліку, рис характеру, властивостей особистості. Для студентства властиві узагальнення, вибірково

ідеали, у яких синтезуються кращі, на їхню думку, риси особистості. Юнацький вік вирізняється багатством різноманітних почуттів, серед яких переважають моральні. Простежується підвищений інтерес до етичних та моральних проблем (щастя, обов'язку, любові, дружби, товариства, шлюбу, сім'ї та ін.).

Зі вступом до вищого навчального закладу студент проходить соціальну адаптацію до процесу навчання в освітньому закладі.

Висновки. Адаптацію студентів вищих навчальних закладів слід розглядати як комплексну проблему, виділяючи в ній різні рівні і ланки, кожна з яких має специфічні механізми, зумовлені рівнем розвитку студента, групи і колективу. Процес адаптації студентів відбувається на декількох рівнях "приспосовання": до нової системи навчання, до зміни режиму праці і відпочинку, до входження в новий колектив.

Протягом перших курсів складається студентський колектив, формуються навички й уміння раціональної розумової праці, усвідомлюється покликання до обраної праці, дозвілля, побуту, налагоджується система роботи щодо самоосвіти і самовиховання професійно-значущих рис.

1. *Алексюк А. М.* Педагогіка вищої школи. – К., 1995. – 220 с.
2. Педагогіка вищої школи. – Одеса, 2002. – 344 с.
3. *Подласый И. П.* Педагогика. – М., 1999.
4. *Ржецкий Н. Н.* Лекции по педагогике: фундаментальные основы. – К., 2001. – С. 39.
5. *Вітвицька С. С.* Основи педагогіки вищої школи. – К., 2003. – 316 с.
6. *Фіцула М. М.* Педагогіка. – К., 2001. – 528 с.

PHENOMENON OF STUDENTS' ADAPTATION IN THE PROCESS OF MOVING FROM SCHOOL TO HIGHER EDUCATIONAL INSTITUTION

Nina Lozys'ka

*Ivan Franko National University of L'viv
Tuhan-Baranovsky Str., 7, UA –79005 L'viv, Ukraine*

The article clarifies the different difficulties of the first year students at the initial stage of adaptation at higher school. They are caused by the visions about higher school and relationships that the students have formed at secondary school.

Key words: team, initial team, students, first-year student, initial adaptation, contradiction, school.

ФЕНОМЕН АДАПТАЦИИ СТУДЕНТОВ В ПРОЦЕССЕ ПЕРЕХОДА ИЗ ШКОЛЫ В ВЫСШЕЕ УЧЕБНОЕ ЗАВЕДЕНИЕ

Нина Лозинская

*Львовский национальный университет имени Ивана Франко
ул. Тугана-Барановского 7, 79005 Львов, Украина*

Выяснено, что трудности студента-первокурсника на начальном этапе адаптации разнообразны. Они обусловлены тем, что у первокурсников доминируют те представления о высшей школе, которые они получили в средней школе.

Ключевые слова: коллектив, первобытный коллектив, студенчество, первокурсник, начальная адаптация, противоречие, школа.

Стаття надійшла до редколегії 11.02.2011

Прийнята до друку 10.03.2011